

"Cirkli"

Emlékezés

60 éve történt...

(történelmi elbeszélés)

Nekem úgy tűnik, mintha csak tegnap történt volna. Az emlékezés '56-ra - véleményem szerint különösen - időszerű, hiszen ez sokunk életében elementáris változást hozott. Amikor bárkivel '56-ról beszélgetünk, nem kerülhetem meg azt, ami velünk akkor városomban, Gyulán történt.

Először a Budapestről, Szegedről és Debrecenből hazatérő diákok számoltak be nekünk az eseményekről. A hírek hatására, a fiatalokkal összefogva október 26-án, este a gyulai szovjet emlékműhöz vonultunk, amelyet egy traktor segítségével döntöttek le városunkban. Simonyi Imre – a Gyulai Hírlap szerkesztőjeként ismertük akkoriban, és költőként - irányításával 27-én reggel elszabadultak az indulatok, az egész város méhkasként felbolydult. Én a Kertészeti Vállalat dolgozóival vonultam a Megyeházához, amikor a nagy kőhídon három fiatallal találkoztam össze, akik kérdezték a nevemet, és afelől érdeklődtek, hogy hol van Nádházy János. Arra kértek, hogy mindenképpen kerítsem elő a barátomat. Ez így is történt. Nádházy akkor a németvárosi csoporttal vonult a főtér felé.

A Városháza előtt akkor már több ezres tömeg várakozott. Amikor megjelentünk, tapsviharral fogadtak bennünket, és már hallottuk a tömeget Nádházy nevét kiabálni. A nagyterembe felmenve, amely tömve volt emberekkel, alig tudtunk az erkélyre kimenni, hogy Nádházy szóljon a téren egybegyűlt tömeghez, mely a nevét skandálta. Életem – és talán másoké is – egyik legboldogabb napja volt, amikor Nádházy János barátom és sorstársam a Városháza erkélyéről beszédet mondott a sok ezres gyulai és a környékről összegyűlt emberekből álló lelkesült tömegnek. Már első szavaival megbékélésre és a törvények betartására szólított fel mindenkit. Megható volt, amikor azt mondta, hogy fogjuk meg egymás kezét. Most is magam előtt látom a könnyes szemű, mosolygós embereket, szinte érzem a mellettem állók meleg, bajtársias kézszorítását. Jó volt akkor magyarnak lenni!

Kezeinket összekulcsolva hallgattuk a beszédet a szabadságról és a sebtében összeállított követelésekről, melyeket Törzsök Márton és Hraskó Károly segítségével pontokba foglaltunk. Hogy miért írom le mindezeket? Mert akkor mind egyet akartunk, de azt nagyon, és hasonló egyetértésre ma is szükség volna. Bízunk az igazságban, a

rendszerültetésben, hogy felszabadulunk az elnyomás alól, de ez akkor sajnos nem vált valóra. Épp ellenkezőleg: A véres terror évei következtek.

A beszéd után a teremben lévő mintegy 200 vállalati dolgozó 33 tagú Forradalmi Nagyválasztmányt jelölt ki, amely kinevezett egy 7 tagból álló Forradalmi Bizottságot, elnökeként Nádházy János kapott bizalmat. Engem polgármesternek választottak, mivel az akkori polgármester betegállományban volt. További tagoknak választották: Radóczy Andrást, Lőrincz Jánost, Hraskó Károlyt, Sánta Györgyöt, Sárdi Mártonnét, valamint Dr. Bányász Vincze és Dr. Búzás Elemér titkárokat.

A Forradalmi Bizottság feladata volt a városban a rend fenntartása és vigyázni, hogy semmiféle bosszúállásra, megtorlásra ne kerüljön sor. A munka felvételét kértük a dolgozóktól. Radóczy Andrást és Lőrincz Jánost bíztuk meg kapcsolattartóknak a fegyveres testületekkel, hogy szélsőséges elemek ne juthassanak fegyverekhez. Felkértük Halász Kálmán és Nyíri Béla ügyészeket, hogy a rendőrségen lévő fegyvereket zárható helyen őrizzék, melyeket ők meg is beszéltek a rendőrség vezetőivel. Igyekeztünk jó kapcsolatot tartani a különböző pártokkal, az MSZMP-vel többször tárgyaltunk, s mindig kihangsúlyoztuk, hogy megbékélést akarunk.

Színleg ők is ezt mutatták egy ideig. Amikor azonban Enyedi G. Sándor tanácselnök visszajött, változott a helyzet. Nádházyt felajánlották az alelnökséget, melyet el is fogadott, nekem pedig V. B. titkári állást ajánlottak, de én nem fogadtam – egyszerűen nem hittem nekik. Nádházy is csak azért fogadta el – mint mondotta – hogy hátha segíteni tud azoknak, akik rászorulnak. Míg a Forradalmi Bizottság vigyázott a rendre és hirdette a megbékélést, addig egy pofon sem csattant el, noha lett volna kiknek törleszteni. Mégis mikor visszakerültek a hatalomba, eljött a bosszú ideje is, a megtorlás, a letartóztatások és a hazugságra épített bírói ítéletek korszaka. Alább az első bírósági ítéletet ismertetem.

A Gyulai Megyei Bíróság - mint büntetőbíróság - Gyulán 1957. november 11. napjától 1957. november 16. napjáig terjedő időszakban megtartott nyilvános tárgyalásán az alábbi ítéletet hozta meg:

- I. r. Nádházy János vádlottat 6 év börtönbüntetésre;
- II. r. M. Szabó András vádlottat 5 év börtönbüntetésre;
- IV. r. Radóczy András vádlottat 5 év és 6 hónap börtönbüntetésre;

- V. r. Lőrincz János vádlottat 2 év és 8 hónap börtönbüntetésre;
- VI. r. Hraskó Károly vádlottat 1 év és 6 hónap börtönbüntetésre;
- VI. r. Sárdi Mártonné vádlottat 1 év és 6 hónap börtönbüntetésre ítélték a gyulai ügyészek javaslatai alapján.

A védőügyvédek által beadott fellebbezéseket szerencsére a legfelsőbb bíróság elfogadta, majd a hazugságokra épített ítéleteket teljes egészében megsemmisítette, ezután új tárgyalást rendelt el, melyet a Szegedi Megyei Bíróság tartott meg. Ez a bíróság már az általunk kért tanúkat is meghallgatta. Itt már nem lehetett hazudozni, habár a pártvezetők megkísérelték, de a bíróság szembesítette őket egymással. Ehelyütt kell megemlítenem két akkori párttagot név szerint, akiknek az őszinteségéért örök köszönettel tartozunk: Kohári István pártvezetőségi tag és Gál András, a Kertészeti Vállalat volt igazgatója. E két személy tanúkihallgatás jegyzőkönyvét a bíróság perdőntőnek fogadta el. Rajtuk kívül öt másik személy is volt, akik segítő szándékkal nyilatkoztak és az igazat vallották. Mi sem bizonyítja jobban igazunkat, mint a Békés Megyei Ügyészség által összeállított vádirat és a Gyulai Megyei Bíróság hazugságokra épített ítéletének összehasonlítása a Szegedi Megyei Bíróság ítéletével és az ott elhangzott tanúvallomásokkal. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a Gyulai Bíróság ítélete semmisnek lett nyilvánítva.

A Szegedi Megyei Bíróság Gyulán 1958. évi július 1-23. napjáig megtartott, részben nyilvános tárgyalás alapján meghatározta és 1958. év augusztus hó 4. napján kihirdette a következő ítéletet:

- I. r. Nádházy János 3 év és 6 hónap börtönbüntetés;
- II. r. M. Szabó András 2 év és 6 hónap börtönbüntetés;
- III. r. Radóczy András 1 év és 8 hónap börtönbüntetés;
- IV. r. Lőrincz János eljárását megszüntették;
- V. r. Hraskó Károly eljárását megszüntették;
- VI. r. Sárdi Mártonné 3 év börtönbüntetés kapott.

A Szegedi Megyei Bíróság ítéletét is megfellebbeztük, ugyanezt tette a Békés Megyei Ügyészség is. Mátyás Miklós hadbíró őrnagy és kompániája már az első naptól

kihangsúlyozták, hogy súlyos büntetés vár reánk. Hála Istennek, nem így történt. Azt viszont elérték, hogy a négy tárgyalás elhúzódása miatt egyre több időt töltöttünk börtönben.

Mellékelten csatoltam a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1958. év november hó 4-én meghozott ítéletét, mely tartalmazza azt is, hogy a legfőbb ügyész képviselője a tárgyaláson a Békés Megyei Ügyészség fellebbezését visszavonta. Nádházy János büntetését 2 évre, M. Szabó András büntetését 1 év és 10 hónapra, Sárdi Mártonné büntetését 1 évre mérsékeltek. Ezt megelőzően a Magyar Köztársaság legfelsőbb Bírósága 1958. szeptember 9-én meghozott ítéletével Nádházy János és M. Szabó András azonnali szabadlábra helyezését rendelte el. A gyűjtőből mindketten 1958. szeptember 15-én szabadulhattunk.

Kötelességemnek tartom, hogy néhány jótevőnkéről is megemlékezzek. Bármily furcsán is hangozhat, de ők a gyulai börtön akkori parancsnoka, Papp László és néhány börtönőr voltak, sajnos a nevükre már nem emlékszem. Emberi magatartásukkal és intézkedéseikkel elviselhetőbbé tették számunkra a raboskodást. A látogatók által hozott csomagokat nem mérlegelték, jóformán ki sem bontották. A látogatási időt nem szabályozták, hosszát nem mérték. Az volt az érzésünk, hogy szolidárisak velünk. Máig sem felejttem el az 1957-es év szilveszter éjjelét, amikor éjfélkor megszólaltak a harangok, és mi, odabenn, 16-an, együtt és egyszerre, halkán elénekeltük a magyar Himnuszt. Hallottuk a cirkli sírlódását, s majd mikor csend lett, megszólalt egy hang. „Emberek boldogabb újévet kívánok mindenki számára.”

Kistarcsa, a második fogva tartásunk helye már igazi börtönnek volt nevezhető.

A tököli, a harmadik internáló tábor azért különbözött Kistarcsától, mert itt sokan dolgoztunk kint a szabadban és így tudtunk egymással érintkezni. Itt különböző munkáscsoportok alakultak, és bizony sokunknak gyulai vagy gyulavári volt a csoportvezetője. Itt érezhetően nagyon összetartottunk. Petrás János volt a kertészet vezetője, én pedig egy csatornaépítő csoportot irányítottam. A főszakács helyettes is egy gyulai hentes volt. Itt tudtunk segíteni azokon, akik már nem bírták tovább a zárkában tartózkodást. Jeleztük az örök felé, hogy szükségünk volna azokra az emberekre a munkavégzés során. Az örök így hozzájárultak, hogy kijöjjenek dolgozni. Az örök a munkavégzésekkel meg voltak elégedve, így helyt adtak a kéréseinknek.

Tökölről visszahoztak bennünket Gyulára bírósági tárgyalásra, majd innen annak végeztével gyűjtőfogházba kerültünk. Néhányan onnan szabadultunk, én 1958. szeptember 15-én hazajöttem Gyulára, ahol ezek után kertészkedéssel foglalkoztam. Rövid időn belül

azonban kétszer hat hónapra ismét rendőrségi felügyelet alá helyeztek. 1960 januárjában behívtak a rendőrségre és ott a pártvezetők jelenlétében közölték velem, hogy „nem vagyok kívánatos személy Gyulán” és keressek magamnak máshol munkahelyet, mihamarabb költözzünk el Gyuláról. Eddig nem hangoztattam, de az eddig leírtakból talán kiolvasható volt, hogy a sorsom - a körülményekhez és másokéhoz képest - aránylag jól alakult. Családomról a börtönidőszak alatt a feleségem szülei gondoskodtak. A rabok megaláztatásán kívül az otthon maradtaknak kellett a nagyobb terhet elviselni. Nagy feladat előtt álltunk, mert ezután következett az új munkahely keresése és az elköltözés. Ki tudja, hogy mi vár ránk? Tovább is bíztam a sorsban, így most visszatekintve az elmúlt 60 évemre, a szilárd hitem beigazolódott. Előadásaimban is mindig azt mondom a fiataloknak, hogy a reményt soha nem szabad feladni! A munkahelykeresés során fiatalkori ismerősöknél próbáltam kapcsolatokat keresni, ami sikerült is. Budapesten a XIII. kerületi I.K.V-nál műszaki vezetőként dolgozott Moldoványi György. Felutaztam Budapestre, ahol mindjárt a főmérnökhöz vezettek, akinek Moldoványi jó barátja volt.

- Lehet, hogy felmerül egyesekben, hogy annak, amit mostantól írok, mi köze '56-hoz? Először is: többünket elűztek Gyuláról, sokan az országot is elhagyták, mert nem akartak Máty Erzsébet és Farkas Mihály sorsára jutni (akiket 1957-ben Békéscsabán brutálisan megkínóztak, majd kivégeztek). Az Én országom belüli „száműzetésem” is '56 miatt történt. -

A főmérnökkel való tárgyalás sikerrel végződött. Megkérdezte, hogy mi a végzettségem. Elmondtam neki, hogy 1944-ben végeztem Szegeden a felsőfokú Vas- és Fémipari Iskolában. Ő erre a kezét nyújtotta, majd azt mondotta: „Én is ott végeztem, fel vagy véve!” Egy kis gondolkodás után megkérdezte tőlem, hogy baj volna-e számomra, ha egyelőre csak fizikai állományba venne fel? Nem nehezményeztem, így legalább 1000 Ft-tal többet tudtak fizetni havonta. Ebben egyeztünk meg.

Először egy 26 fős műhely vezetésével bízott meg. A fizikai állománynak azért örültem, mert így nem kellett erkölcsi bizonyítványt beadni. Jól mentek a dolgok, a műhely munkájával minden vonalon meg voltak elégedve. 1961 decemberében a munkaverseny kiértékelésekor közölték a vállalat dolgozóival és velünk, hogy első lett a műhelyem, én pedig „Kiváló Dolgozó” kitüntetést kaptam. Közben a lakásproblémánk is megoldódott, sikerült társbérletbe költöznünk. Budapestről Nádházy Jánoshoz titokban jártam haza, mert tudtam, hogy megfigyelnek. Terveztünk, hogy ha lehetne, akkor mit csinálnánk. Más '56-osokat is beavattunk a terveinkbe.

Az 1989-es rendszerváltás után már kissé bátrabban foglalkoztunk az elképzeléseinkkel, közösen elhatároztuk, hogy ha módunk van rá, akkor Gyulán valamelyik utcát '56-ról neveztetjük el. A barátaim engem bíztak meg, hogy vegyem fel a kapcsolatot a városvezetéssel. Sajnos, kezdetben, gyanítom a múlt szellemétől övezve még valamennyien igen félve álltak a kérdéshez. Hihetetlen gyorsan elteltek az évek, 2005-ben pedig nagy megrendüléssel eltemettük szegény Nádházyt. Számomra ez óriási veszteség volt, egyszerűen nem tudtam, hogy mit tegyek, hogyan és merre tovább, legjobb barátom igazhitű elveivel szállt sírba.

Ugyan Búzás Elemér barátom biztatott, hogy ne adjam fel. Szó szerint a következőket mondta: „Veled a jó Istennek még tervei vannak”. A temetésen nagy meglepetés ért, amikor egy számomra eddig ismeretlen hölgy nemzeti színű szalaggal átkötött koszorút helyezett el a barátom sírján. Kérdésekre közölték, hogy ő Dr. Perjési Klára, aki jelenleg a város polgármestere. Ez a pillanat új erőt adott és tiszta képet, mit kell még tennem. Visszautaztam Budapestre, majd telefonon felhívtam a Gyulai Polgármesteri Hivatalt, a polgármester asszonytól lehetőséget kértem és kaptam egy találkozásra. Hazajöttem és a polgármester asszonnyal egy őszinte beszélgetés után - amikor is elmondtam az elképzeléseimet - ő közölte, hogy egyetért velem, sőt támogat, csak az a kérése, hogy minden előre rögzített, törvényesített keretek között történjen.

Később Dr. Görgényi Ernő – akkor még az '56-os ügyekben szociálisan érzékeny, gyakorló ügyvéd, ma pedig méltó utód a polgármesteri székben - felajánlotta támogatását, vállalta, hogy segít az általam létesítendő Október 23. Alapítvány jogi háttérének biztosításában, a kuratórium megalakításában, és ha kell, ezen túl minden '56 szellemiségét pártoló ügyben jogi támogatást nyújt. Egy alapítványi döntőszervet hoztam létre, amelynek vezetésére az '56-os gyulai események avatott szakértőjét, a kiváló levéltáros-történészt, Dr. Erdmann Gyulát kértem fel. A létrejött alapítvány legfőbb célkitűzése a gyulai 1956-os emlékmű gondozása, a történelmi események fel- és megidézése, az emlékezés ébren tartása és a gyulai '56-os „legendák” nyugdíjas életének segítése, mindennapjaik jobbjá tétele. Az emlékmű – amely alapvetően a legfőbb célkitűzésünk volt - megtervezésére Kiss György szobrászművészt kértem fel, aki a kivitelezőkről is gondoskodott. Ragaszkodtam hozzá, hogy egy lyukas zászlót szimbolizáló emléket kapjon Gyula városa. A Polgármesteri Hivatal és a lakosság segítségével sikerült támogatókat szerezni, így az emlékmű 2006-ban végre elkészülhetett. Az elképzeléseknek megfelelően 2 év múlva egy márványtábla is felavatásra került, amely őrzi a kivégzettek, bebörtönözöttek és internáltak névsorát. Pár évvel később, szintűgy kérésemre, a Harruckern tér Élővíz-csatorna felé eső részének nevét Gyula Város

Képviselőtestülete Október 23. térre változtatta. A Nádházyval kigondolt álmok egy része megvalósult. Ám ezt az álmot illik folytatni, '56 szellemét nem lehet feledni és feladni!

Az idei jubileum alkalmából újabb emléktábla avatást tervezünk, és nagyszabású rendezvényekkel emlékezünk az egykori hősökre, koszorút helyezünk el tiszteletükre és megszervezzük a még élő, '56-os gyulai érintettek baráti találkozóját. Amíg erőm engedi, folyamatosan figyelem és segítem az alapítvány munkáját és boldog vagyok, hogy megérhettem azokat a demokratikus, jelentős változásokat, amelyekre a rendszerváltásig még csak nem is gondolhattam. (www.oktober23.alapitvany.hu)

A fent leírtakat azért tartottam szükségesnek közreadni, mert ez döntő része volt az életünknek. Gondolataim továbbra is 1956-tal foglalkoznak, az emlékmű, a márványtablába vésett nevek, az Október 23. tér, az Október 23. Alapítvány jelent nekem mindent és mint ahogy sok százezer vagy millió embernek is, nekem is ez volt az álmom, amely álmom úgy tűnik valóra vált, és ezzel tartoztunk az élőknek és holtaknak egyaránt!

Gyula, 2016. április 25.


M. Szabó András

Gyula város 56-os polgármestere